

Restaurování barokních soch z atik vstupního průčelí karlínské Invalidovny v roce 1917 a v letech 1919–1920

Marek PAŘÍZEK; Jana PAŘÍZKOVÁ ČEVONOVÁ

ANOTACE: *Restaurování zahájené v roce 1917 a pokračující v letech 1919–1920 objasňuje mnohé z osudů barokních soch (trofejí) z dvojice atik severního průčelí pražské Invalidovny, které byly v minulosti postupně nahrazeny výdusky. Současně přibližuje praxi památkové péče v oblasti restaurování sochařských památek v kontextu architektury v období rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československé republiky.*

Výstavba pražské Invalidovny na Špitálském poli v dnešním Karlíně se uskutečnila v letech 1731–1737 z rozhodnutí císaře Karla VI. Tehdy vznikla přibližně jedna devítina plánovaného monumentálního objektu, který měl zajistit humanitní životní podmínky vojenským vysloužilcům. Výhodou pro financování stavby a další provoz objektu se stala charitativní nadace podmaršálka císařských vojsk hraběte Petra Strozziho, zřízená na základě jeho závěti sepsané v roce 1658. Architekt Invalidovny, Kilián Ignác Dientzenhofer, uspěl v konkurenci s Antonem Erhardem Martinellim a jeho projekt schválil císař 16. května 1731.¹ Původní záměr osazení soch na fasádách, zachycený na dostupných Dientzenhoferových plánech, byl v průběhu stavby redukován a pozměněn.² K realizaci se pravděpodobně vztahuje dílčí návrh západní fasády vidimovaný v roce 1734.³ V současnosti sestává sochařská výzdoba z trofejového sousoší západní fasády a souboru celkem dvanácti trofejí na dvou atikách severní, vstupní fasády. Soupis ji klade do období výstavby ve 30. letech 18. století a spojuje s dílnou Matyáše Bernarda Brauna.⁴ Poukázáno bylo také na uplatnění méně obvyklé ikonografie, spočívající v dynamické, antropomorfizované kompozici zbroje.⁵ Podrobnější umělecko-historická analýza, která by tyto poznatky ověřila, nebyla dosud provedena.⁶ Objektivní

1

rová – Ema Sedláčková (edd.), *Pražské baroko. Výstava umění v Čechách XVII.–XVIII. století 1600–1800. Palác Zemského zastupitelstva. Květen–září 1938. II. část* (kat. výst.), Umělecká beseda v Praze za účasti hlavního města Prahy 1938, s. 5–47, zvl. s. 30, kat. č. 1384–1386. – Jiří T. Kotalík, *Bývalá pražská Invalidovna*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody XVII*, 1987, s. 163–181, zvl. s. 167, pozn. 12 na s. 181. – M. V. [Milada Vilímková], *Praha 8 – Karlín (Hakenovy sady)*, heslo Invalidovna, výkresy projektu průčelí stavby, in: *Mojmír Horyna – Věra Naňková – Milan Pavlík et al., Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 1989, s. 88, kat. č. 67, obr. 67a–b.

3 Miroslav Korecký, *Tvorba Kiliána Ignáce Dientzenhofera. (K dvoustému výročí jeho úmrtí), Zprávy památkové péče XI–XIII, 1951–1952, č. 3–4, s. 45–108, obr. na s. 49. – Vilímková (pozn. 2), s. 88, kat. č. 67, obr. 67c.*

4 Růžena Batková, heslo čp. 24/X, in: *Pavel Vlček a kol., Umělecké památky Prahy. Velká Praha A/L*, Praha 2012, s. 619–622, zvl. s. 621. Autorství sochařské výzdoby není

Obr. 1. *Praha 8 – Karlín, Invalidovna, severní průčelí. Foto: Hugo Zatloukal, přibližně třicátá léta 20. století. Fotobírbka NPÚ, GnŘ, inv. č. N 170.185.*

průkazněji doloženo. Za kamenické práce byl v letech 1731–1734 placen kameník Andreas Paul Kranner. Viz Antonín Podlaha, *Účty o stavbě invalidovny v Praze, Památky archeologické XXXIV*, 1925, seš. 3–4, s. 508–509, zvl. s. 508. – PV [Pavel Vlček], heslo Kranner (Graner, Kraner, Krener), Andreas Paul, in: *Pavel Vlček (ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 335.

5 Vojtěch Adamec (spolupráce Kateřina Adamcová), *Praha 8 – Karlín. Invalidovna. Restaurátorský průzkum omítek, štukových prvků a sochařské výzdoby čelní fasády* (nepublikovaný rukopis, NPÚ ÚOP PR, sign. RZ 232, inv. č. 59/10), Praha 2009, nestr.

6 Přehled dosavadních poznatků včetně restaurátorských zásahů a související dokumentace viz Baláček – Bartoš – Hájek et al. (pozn. 1), s. 8–9, 40–43, 61–62, 84.

■ Poznámky

1 K Invalidovně naposledy souhrnně viz Jan Baláček – Ladislav Bartoš – Josef Hájek et al., *Invalidovna. Zhodnocení současného stavu a památkových hodnot objektu* (nepublikovaný rukopis, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze [dále jen NPÚ ÚOP PR]), Praha 2012.

2 K srovnání plánů a realizace viz Augusta Müllerová – Jan Bedřich Novák, *Karlínská invalidovna*, Praha 1948 (Poklady národního umění 81–82), s. 15, 16. K dosud známým plánům Invalidovny viz také Oldřich Stefan – Miroslav Korecký – Vilém Lorenz, *Architektura*, in: Jiřína Vyd-

překážku zhodnocení sochařské výzdoby Invalidovny představuje převážné dochování soch jen ve více či méně věrohodných kopiích, jak bude ukázáno dále. Předmětné restaurování, jež bylo zahájeno v roce 1917 a pokračovalo v letech 1919–1920, objasňuje mnohé z osudů barokních originálů. Současně přibližuje praxi památkové péče v oblasti restaurování sochařských památek v kontextu architektury v období rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československé republiky.

Restaurování v roce 1917

Přípravu restaurátorského zásahu a jeho zdůvodnění lze podrobně sledovat zejména na základě zpráv zemského konzervátora vídeňské centrální komise, vládního rady a předsedy Klubu Za starou Prahu Luboše Jeřábka (1864–1937).⁷ O špatném stavu soch severní fasády informoval 22. prosince 1916 c. k. Vojenské velitelství v Praze. Popsal přitom pravděpodobné příčiny poškození kamene, mezi které zahrnul starší barevnou úpravu: „Na atice obou rizalitů hlavní fasády c. k. invalidovny v Karlíně se nachází 12 velkých, v pískovci provedených figur. Kdysi byly [...] natřeny olejovými barvami, což mělo za následek, že pískovec začal být nesoudržný. Kvůli neodborně provedené renovaci byly figury vydány všanc úplnému zničení. Namísto odstranění olejového nátěru byl povrch všech figur pokryt 3 mm silnou cementovou vrstvou. Pod touto vrstvou nebyl kámen schopen přijímat a odvádět vlhkost, ta proto zhoršovala jeho nesoudržnost.“ Vedle technického stavu komentoval Jeřábek uměleckou hodnotu soch. Nechápal je pouze ve vztahu k oceňované architektuře Kiliána Ignáce Dientzenhofera, ale také jako samostatná umělecká díla, z čehož ovšem nevyvodil větší důraz na záchranu originálů: „tvoří umělecky vynikající detaily hlavní fasády a mají také svou vlastní uměleckou hodnotu: proto je velmi nezbytné nahradit zničené kamenné figury novými kopiemi.“⁸

Konkrétní postup restaurování navrhl sochař a restaurátor Jindřich Čapek mladší (1876–1927): „Figury budou na místě očištěny a doplněny. Jedna po druhé budou formovány v sádře. Formy budou po odstranění starých figur postaveny na jejich místo a napěchovány hmotou umělého kamene. Poté, co umělý kámen ztvdne, budou formy odstraněny a umělý kámen bude kamenicky opracován. Tímto způsobem se získají nejpřesnější kopie (výdusky) starých figur, a sice v nejkratším čase, ve vynikajícím materiálu, za nízké náklady. K provedení prací jsou nutní, vedle vrchního dohledu, [...] štukatěři, jeden sochař a co se týče materiálu, sádra a umělý kámen.“⁹

Zahájení prací nešlo příliš odkládat kvůli nebezpečí, že se poškozené sochy zřítí. Projednány byly otázky financování zásahu, které se posléze ukázaly jako zásadní. Uhrazení potřebných nákladů totiž neodpovídalo možnostem Strozziho nadace zajišťující provoz Invalidovny. Dne 10. ledna 1917 jednal Luboš Jeřábek s vojenským stavebním ředitelem, generálem inženýrem Viktorem Raudnitzem,¹⁰ který v této věci zaujal jednoznačné stanovisko: „*Strozziho fond nyní ve válce ale ani po válce není s to věnovatí na podobnou opravu ani krejcaru.*“ Finančně náročné bylo zejména snesení soch z atik, předpokládající výstavbu pevného lešení. První opatření vedoucí k žádoucí úspoře uvedl v přípravném rozpočtu stavitel Paroulek. Sochy měly být pro snazší manipulaci rozřezány na menší části,¹¹ ani to však zjevně nestačilo. Luboš Jeřábek chtěl vyzvat neupřesněná pražská muzea, aby na své náklady pořídila přechodně alespoň sádrové odlitky. Kromě toho uvažoval o státní subvenci z prostředků vídeňské centrální komise.¹²

Dne 13. ledna 1917 přednesl celou záležitost velícímu generálovu v Praze Pavlu Kestřanovi, kterého informoval o možnosti zhotovení forem a sádrových kopií neopravitelných soch na atice. Tuto činnost měli provádět řemeslně zdatní vojíní, v civilu štukatěři. Po případném získání státní podpory by pak byly s pomocí odlitků provedeny kopie z umělého kamene. Tento postup už pravděpodobně nezahrnoval snesení originálů ani jejich další zachování.¹³ Explicitně se k tomu vyjádřil Luboš Jeřábek o málo později. K radikálnímu řešení překvapivě nedospěl kvůli zmiňovaným finančním omezením, ale na základě revize stavu soch. Vídeňské centrální komisi referoval 8. února 1917 o tom, že se původně „počítalo s opatrným snesením těchto, i když velmi poškozených figur a jejich předáním do pražských muzeí. [...] Po podrobnějším prohlédnutí [...] figur na místě však bylo bohužel zjištěno, že jsou v jádru již tak nesoudržné a poškozené, že nemohou být sneseny, nýbrž musí být odstraněny v rozbitém stavu“.¹⁴

Návrh, který Jeřábek předložil c. k. vojenskému stavebnímu oddělení 22. ledna 1917, už kroky potřebné k zachování originálů neobsahoval. Cílem se v daných podmínkách stalo zhotovení jejich kopií. Určující přitom byla snaha o celkové snížení nákladů za lešení, kvalifikované pracovníky i za samotné kopie.¹⁵ So-

8 Národní archiv [dále jen NA], fond Památkový úřad Vídeň, kart. 76, Prag Karolinenthal, Invalidenhaus [dále jen PÚ/R, kart. 76], dopis c. k. Zemského konservátorského úřadu pro království České (česká sekce) [dále jen zemského konservatorátu] čj. 545 z 8. 2. 1917 s citací z dopisu čj. 2838 z 22. 12. 1916 pro K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege [dále jen centrální komise] (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917).

9 Návrh Jindřicha Čapka je znám pouze ze zprávy, kterou zaslal Luboš Jeřábek centrální komisi 8. 2. 1917. Není přímo datován, v rámci popisu události lze jeho zpracování klást před 10. 1. 1917. NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917). K Jindřichu Čapkovi mladšímu viz VNe [Vratislav Nejedlý], heslo Čapek, Jindřich ml., in: Horová (pozn. 7), s. 148–149.

10 K Viktoru Raudnitzovi viz *Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1917. Abgeschlossen mit Personalverordnungsblatt Nr. 231/16. Teilweise bis Personalverordnungsblatt Nr. 19/17 berichtet*, Wien 1917, s. 10, 1258. – *Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1918. Abgeschlossen mit Personalverordnungsblatt Nr. 40/18. Teilweise bis Personalverordnungsblatt Nr. 77 berichtet*, Wien 1918, s. 50.

11 NA, fond Státní památková správa, kart. 485, sign. 30 Místa, složka Praha X, invalidovna [dále jen SPS, kart. 485], zpráva z jednání zemského konservatorátu čj. 106 z 11. 1. 1917: „[...] náklad jak vypočítal jej stav. Paroulek na snesení soch je značný a sice asi 4 500 Korun za snesení soch celých a za snesení soch rozřezaných asi 1 800 Kor., náklad na pořízení odlitků soch asi 6 000 Kor. se vším i snesením a postavením na místo.“ Luboš Jeřábek později uvedl, že rozpočet byl poté vyžádán také u „stavitele Syrového“. NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917).

12 NA, SPS, kart. 485, zpráva z jednání zemského konservatorátu čj. 106 z 11. 1. 1917.

13 NA, SPS, kart. 485, zpráva z jednání zemského konservatorátu čj. 200 z 18. 1. 1917.

14 NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917): „*Nach einer genaueren Besichtigung dieser Figuren an Ort u. Stelle aber wurde leider festgestellt, dass diesselben in Kern bereits so verfault und morsch sind, dass diesselben nicht mehr herabgenommen, sondern nur im zerschlagenen Zustande abgeräumt werden müssen.*“

15 NA, SPS, kart. 485, koncept dopisu zemského konservatorátu pro K. u. k. Militärkommando Prag [dále jen vojenské velitelství] z 22. 1. 1917 na přebalu spisu čj. 200 z 18. 1. 1917. Návrh obsahoval: „1) *Aufstellung eines ganz einfachen, viel billigeren Gerüsts* 2) *Herstellung der Gipsabgüsse dieser Figuren an Ort u. Stelle durch die hiezu beordneten mindertauglichen Soldaten – Bildhauer u. Stuccateure unter fachm. Aufsicht.* 3) *Zur teilweisen Bedeckung des hiezu nötigen Betrages für die Herstellung u. Gerüstkosten, die leider aus den Mitteln des Straziffundes*

■ Poznámky

7 K Luboši Jeřábkovi viz PŠo [Pavel Šopák], heslo Jeřábek, Luboš, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 333.

Obr. 2. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, barokní socha ze západní atiky severního průčelí (v současnosti odpovídá čtvrtému výdusku zleva na západní atice), 1917. Fotosbirka NPÚ, GnŘ, inv. č. F 40.536.

chaře Čapka, který měl připravit nový rozpočet, požádal Luboš Jeřábek při schůzce 23. ledna 1917 o „co nejmírnější účtování, aby k opravě té mohlo být přikročeno“ a aby nedošlo k odstranění soch „bez jakékoliv náhrady“.¹⁶

Uvedený záměr s fatálními důsledky pro originály potvrdily navazující žádosti o státní subvenci. Generál Kestřanek požádal 6. února 1917 památkový úřad c. k. ministerstva kultu a vyučování ve Vídni o schválení podpory, přičemž uvedl, že „sundat figury v celku je nemožné, protože by se rozpadly pod rukama: musí být rozbity“.¹⁷ Obdobnou žádost podala ministerstvu 20. února 1917 vídeňská centrální komise. Konstatovala v ní, že stav všech dvanácti „umělecky a uměleckohistoricky hodnotných figur je bohužel natolik žalostný, že nehrozí jen zřícením, ale také že jejich zachování není kvůli jejich silně narušené struktuře více možné“.¹⁸

Peníze byly žádány pouze na zhotovení sádrových odlitků, nikoliv na výdusky z umělého kamene, které by šlo osadit na atiky. Pro pořízení výdusků, odhadované na 20 000 korun, se zvažovala až další subvence rozdělená do přibližně pěti let.¹⁹ Dne 10. dubna 1917 se na Luboše Jeřábka obrátil c. k. vojenský stavební

■ Poznámky

nicht bestritten werden, sollten die Abgüsse den Prager Museen – unter der Bedingung, dass diese Kopien zur seinerzeitigen Herstellung der Kopien dieser Statuen zur Verfügung gestellt werden müssten – zum Ankauf angeboten werden.“ NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917).

¹⁶ Náklady na postavení lešení vycházely na 1 850 korun. Provedení sádrových kopií, včetně materiálu a forem, bylo odhadnuto na 3 350 korun. NA, SPS, kart. 485, zápis z jednání zemského konservatorátu čj. 296 z 23. 1. 1917. – NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917). Na dalším jednání Luboše Jeřábka se stavebním ředitelem Raudnitzem byl Jeřábek k provádění prací doporučen „akad. sochař Pešánek“. Spolupráce s ním pravděpodobně nebyla navázána. NA, SPS, kart. 485, zápis z jednání zemského konservatorátu čj. 365 z 24. 1. 1917.

¹⁷ Výše požadované dotace byla 2 600 korun. NA, PÚ/R, kart. 76, dopis stavebního oddělení vojenského velitelství čj. 720 z 6. 2. 1917 pro k. k. Staatsdenkmalamt im k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht [dále jen ministerstvo kultu a vyučování] (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 1060 z 21. 4. 1917): „Die Figuren im Ganzen herun-

2

terzunehmen ist ausgeschlossen, da sie unter der Hand zerfallen würden: Sie müssen zerschlagen werden. [...] Sollte es nicht tunlich sein, die Subvention per 2 600 K zu bewilligen, dann bliebe wohl nichts anders übrig, als die Figuren abzuräumen, was aber wie erwähnt nur im zerschlagenen Zustande geschehen könnte, weil sie unter der Hand zerfallen.“

¹⁸ NA, SPS, kart. 485, opis dopisu centrální komise čj. 399 z 20. 2. 1917 ministerstvu kultu a vyučování (vlozeno ve spisu zemského konservatorátu čj. 681 z 20. 2. 1917): „Auf der Attika des Invalidenhauses in Prag-Karolinenthal, einem hervorragenden Bau des berühmten Barockmeisters I. K. Dienzenhofer befinden sich 12 künstlerisch und kunsthistorisch sehr wertvolle Figuren aus Sandstein, deren Erhaltungszustand leider ein zu trauriger ist, dass sie nicht nur zusammen zu stürzen drohen, sondern dass

die Erhaltung derselben, wegen ihres stark gelockerten Gefüges, nicht mehr möglich ist.“

¹⁹ NA, PÚ/R, kart. 76, dopis stavebního oddělení vojenského velitelství čj. 720 z 6. 2. 1917 pro ministerstvo kultu a vyučování (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 1060 z 21. 4. 1917). – PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 545 z 8. 2. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spisu centrální komise čj. 399 z 8. 2. 1917): „[...] einer sofortigen Staatssubvention von 2600 K auf Herstellung der Gipsabgüsse der auf der Attika des Invalidenhauses in Karolinenthal befindlichen Figuren.“ – NA, SPS, kart. 485, opis dopisu centrální komise čj. 399 z 20. 2. 1917 ministerstvu kultu a vyučování (vlozeno ve spisu zemského konservatorátu čj. 681 z 20. 2. 1917): „[...] Subvention von 2600 Kronen für die Herstellung von Gipsabgüssen von dem [...] 12 Figuren [...].“

3

inženýr Leopold Bahrynowski, který naléhal na urgování státní podpory pro zásah na sochách. Také upozornil, že sochař Jindřich Čapek, v té době už v civilu, by na práce dohlížel jen za honorář, což bylo kvůli nízkému rozpočtu nepřijatelné. Luboš Jeřábek mu proto doporučil „nadporučíka akad. sochaře Mařatku“, který měl mít o toto místo kdysi zájem.²⁰ Nejspíš nebyl míněn známý Josef Mařatka, ale Václav Mařan (1879–1962), sochař, štukátér a keramik, tehdy četař 28. zemského pluku v Bechyni, kterého c. k. vojenské stavební oddělení nakonec pověřilo dozorem „nad prováděním odlitků“.²¹ Očekávanou subvenci schválilo ministerstvo 21. dubna 1917, avšak otázku provedení vý-

dusků z umělého kamene nepovažovalo za naléhavou.²² Podobně odmítavě se k ní vyjádřil prezident vídeňské centrální komise Fortunat von Schubert-Soldern. Neshledával důvod, proč podporovat ze státních prostředků tak nákladnou akci, která není pro zájmy památkové péče nezbytně nutná.²³

Dne 15. června 1917 informoval Václav Mařan o výsledcích dosud nejpodrobnějšího průzkumu soch, který vycházel z jejich důkladné prohlídky z lešení. Soustředil se na západní atiku severní fasády, u níž konstatoval nutnost nahrazení všech šesti soch. Na základě zjištěného špatného stavu navrhoval zhotovení kopií přímo na lešení, podobně jako už dříve Jind-

Obr. 3. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, barokní socha ze západní atiky severního průčelí (v současnosti odpovídá pátému výdusku zleva na západní atice), 1917. Reprodukce z: *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege* XV, III. Folge, 1916–1917, č. 9–12, s. 205–218, obr. 249 na s. 218. Fotosbírka NPÚ, GnŘ, inv. č. F 51.065.

řich Čapek. Naopak v rozporu s dosavadními plány nadále zvažoval záchranu originálů. Možnosti byly limitovány lehkou konstrukcí lešení, která umožňovala snesení soch pouze po částech, tj. po jejich už výše zmíněném rozřezání. Pro získání potřebných finančních prostředků měl restaurátor oslovit ředitele Uměleckoprůmyslového muzea dr. Jerieho a ředitele městského muzea dr. Harlase, „zda by sami neučinili opatření k přenesení některých soch do obou muzeí, ovšem na vlastní náklad muzeí, neboť je vyloučeno, že by voj. stavební oddělení něčím přispělo“.²⁴

Další postup restaurování v roce 1917 není korespondencí Luboše Jeřábka doložen. V publikované zprávě o činnosti vídeňské centrální komise stručně uvedl, že byly „odlity zcela zvětralé a neudržitelné“ sochy z atiky.²⁵ Z fotografií,

■ Poznámky

20 NA, SPS, kart. 485, zápis z jednání zemského konservatorátu čj. 1016 z 10. 4. 1917. – NA, PÚ/R, kart. 76, dopis zemského konservatorátu čj. 1016 z 10. 4. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spis centrální komise čj. 922 z 10. 4. 1917).

21 NA, fond SPS, kart. 485, zápis z jednání zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917. K Václavu Mařanovi viz MiH [Milan Hlaveš], heslo Mařan, Václav, in: Horová (pozn. 7), s. 488.

22 NA, PÚ/R, kart. 76, dopis ministerstva kultu a vyučování čj. 5822 z 21. 4. 1917 centrální komisi (vlozeno ve spis centrální komise čj. 1060 z 26. 4. 1917).

23 NA, SPS, kart. 485, opis dopisu centrální komise čj. 399 z 20. 2. 1917 ministerstvu kultu a vyučování (vlozeno ve spis zemského konservatorátu čj. 681 z 20. 2. 1917).

24 Václav Mařan hodnotil stav soch jako „opravdu špatný. Bude tedy nutno sochy na lešení samém odlévat i také po odlití na místě samém podle originálu vyretušovati. Ze skupiny na západní straně nebude lze ani jedinou sochu na místě ponechat, neboť jsou tak roztrhány, že hrozí sesutím. Snětí bude proto, že postaveno než lehké lešení velmi obtížné a bude nutno sochy rozřezati a po kusech dolů dopravit, ne-li některé museum tento více náklad ponese“. NA, fond SPS, kart. 485, zápis z jednání zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917.

25 Lubomír Jeřábek, *Tätigkeitsberichte für das erste Halbjahr 1917. Böhmen, Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege* XV, III. Folge, 1916–1917, č. 9–12, s. 205–218, zvl. s. 217–218.

4

kteřé k ní připojil, nelze blíže posoudit soudržnost kamene, případně další relevantní technické aspekty, ale výtvarný a slohový ráz soch je z nich dobře patrný.²⁶ O skutečném rozsahu a výsledcích úvodní etapy se dozvídáme až s časovým odstupem z písemností architekta Stanislava Sochora (1882–1959), usilujícího na jaře roku 1919 o pokračování prací, tehdy už z pověření československého Zemského památkového úřadu v Praze (od roku 1920 Státního památkového úřadu). Je z nich zřejmé, že příznivý obrat, který do přípravy zásahu vnesl Václav Mařan, neměl z hlediska zachování originálů odpovídající vyústění. Šest soch západní atiky bylo v roce 1917 shozeno z le-

šení, a tak zcela zničeno. K jejich nahrazení výdusky nedošlo, vznikly pouze sádrové kopie, přechodně uložené na půdě Invalidovny.²⁷

Restaurování v letech 1919–1920

Stanislav Sochor byl významným zastáncem a propagátorem konzervační památkové péče na našem území. Její zásady si mohl osvojit v umělecko-historickém semináři Maxe Dvořáka během svého působení v Centrální komisi pro památkovou péči ve Vídni v letech 1910–1912.²⁸ O nutnosti oprav sochařské výzdoby Invalidovny vyrozuměl vojenské stavební oddělení v Praze dne 9. května 1919. Zmíněné sádrové odlitky soch severního průčelí byly

Obr. 4. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, barokní socha ze západní atiky severního průčelí (v současnosti odpovídá šestému výdusku zleva na západní atice, původně byla pravděpodobně umístěna jako čtvrtá zleva). Reprodukce z: *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalspflege* XV, III. Folge, 1916–1917, č. 9–12, s. 205–218, obr. 250 na s. 218. Fotobírka NPÚ, GnŘ, inv. č. F 51.066.

podle jeho názoru znehodnocené velkým podílem doplňků, které oslabily jejich autenticitu: „jsou silně doplňovány a dělají z velké části dojem pseudopamátkových modelů“. Navrhl sice jejich uložení v lapidáriu, ale pro zhotovení kopií je považoval za nevyhovující. V souladu s evolučním přístupem tzv. vídeňské školy dějin umění doporučil, „aby v době, kdy bude dosti prostředků, pořízena byla pro štít díla moderní“.²⁹ Jak ukazuje dnešní stav západní atiky, výdusky byly přesto později provedeny podle problematických sádrových odlitků.

Dále Stanislav Sochor požadoval bezodkladnou opravu šesti trofejí na východní atice severní fasády, přičemž také připomenul trojevoité sousoší na štítu západního průčelí budovy. Tyto sochy považoval za umělecky velmi cenné a zároveň za ohrožené. V co nejkratší době měly být vypracovány podrobné rozpočty restaurátorského zásahu, k němuž se předběžně vyjádřil po zkušenosti s předcházející etapou.

■ Poznámky

²⁶ Jeřábek (pozn. 25), obr. 249–250 na s. 218. Reprodukce předmětných fotografií z roku 1917 jsou uloženy ve fotoarchivu Národního památkového ústavu, kde je doplňuje nepublikovaný snímek. Národní památkový ústav, generální ředitelství, Sbírka fotodokumentace, Praha 8 – Karlín, Invalidovna [dále jen NPÚ GnŘ], inv. č. F 40.536, F 51.065, F 51.066. Fotografie byly původně přílohou spisu zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917, z nich dvě zaslány pod čj. 2620/1917 centrální komisi, patrně k publikování v uvedeném Jeřábkově článku, a jedna „uložena do archivu“. NA, fond SPS, kart. 485, přebal spisu zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917.

²⁷ NA, SPS, kart. 485, koncept dopisu Zemského (od r. 1920 Státního) památkového úřadu v Praze [dále jen památkový úřad] z 9. 5. 1919 vojenskému stavebnímu oddělení v Praze na přebalu spisu zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917.

²⁸ Vratislav Nejedlý, Architekt a památkář Stanislav Sochor (1882–1959) (ke stému výročí narození), in: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně*, Brno 1989, s. 220–227, zvl. s. 221.

²⁹ NA, SPS, kart. 485, koncept dopisu památkového úřadu z 9. 5. 1919 Vojenskému zemskému stavebnímu oddělení pro Čechy při čs. zemském velitelství v Praze [dále jen vojenské stavební oddělení] na přebalu spisu zemského konservatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917.

5

6

Obr. 5. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, východní rizalit severního průčelí. Foto: Illek & Paul, mezi léty 1941–1948. Fotosbírka NPÚ, GnŘ, inv. č. F 31.825.

Obr. 6. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, východní rizalit severního průčelí. Foto: Vojtěch Obereigner, 1961. Fotosbírka NPÚ, GnŘ, inv. č. N 75.922.

Kritizované doplňování poškozených soch, tj. „vytmelení trhlin a vyspravení částí porušených umělým kamenem“, připouštěl pouze tam, kde „je to nutno z důvodů konstruktivních“. Kámen měl být zpevněn, podle tehdejších poznatků, fluátovým roztokem, „aby se utužila povrchová vrstva a zabránilo se dalšímu větrání“.³⁰ Ze tří nabídek na opravu od sochařů Františka Hergesela mladšího (1857–1929) ve výši 15 600 korun, Karla Nováka (1871–1955) ve výši 16 500 korun a Jindřicha Čapka mladšího ve výši 22 400 korun souhlasilo ministerstvo národní obrany se zadáním prací sochařům Hergeselovi a Novákovi.³¹

Stanislav Sochor posoudil 7. srpna 1919 pro ministerstvo školství a národní osvěty, kde tehdy působil Zdeněk Wirth jako přednosta oddělení památkové péče, odbornou způsobilost jmenovaných sochařů z hlediska konzervačního pojetí restaurování následovně: „Co do kvalifikace po stránce technické a památkové má sochař Čapek úspěchy nejlepší; neboť už svou školou a svým nazíráním na památky je úplně na stanovisku moderním. Sochař Hergesel však už rovněž dospěl k témuž stanovisku a lze na základě zkušenosti při poslední jeho práci /socha sv. Judy Tadeáše u kostela sv. Trojice ve Spálené ul. v Praze/ říci, že pracuje zcela v intencích moderní ochrany památek. Práce

zabezpečovací sochaře Nováka z poslední doby nejsou tu známy, ale bylo by si jen co přát, aby se co nejvíce sochařů zapracovalo a tím vývoj podobné praxe podporovalo.“³²

Zdeněk Wirth oznámil 13. srpna 1919 příslib státní subvence „k zabezpečení emblemových skupin“ ministerstvu národní obrany.³³ To následně schválilo 1. října 1919 svůj příspěvek na zabezpečení trofejí a emblémů, podmíněný dozorem památkového úřadu nad prováděnými pracemi.³⁴ Vojenské zemské stavební oddělení pro Čechy o tom informovalo památkový úřad a ministerstvo školství 15. října 1919 s tím, že práce v nejbližších dnech zahájí sochaři Karel Novák a František Hergesel. Dohledem byl pověřen Stanislav Sochor a za stavební úřad hlavního města Prahy architekt Karel Hofmann.³⁵ Předpokládané práce popsal ve zprávě z 15. října 1919 architekt Karel Pecánek z památkového úřadu, který prohlédl sochy za přítomnosti obou restaurátorů: „[Sochy jsou] z měkkého pískovce, který v nechráněné poloze mnoho zvětřel, takže exponované části odpadly, příp. byly roztrhány a při opravách jen povrchně vyspraveny a doplněny (z Kufsteinu). Po odstranění těchto správek bude nutno stabilitu soch zabezpečiti (měděnými objímkami bronzovými neb želez. pozinkovanými skobami kotevní tyčí zachycenými a zalitými cementem). Nutné doplňky budou z umělého kamene (na čípky). Proti novému zvětrávání zabezpečí se povrch soch fluátováním. Jinak se jen očistí a ponechají v přirozeném stavu, v němž třeba i doplňky užiti.“³⁶

Už 21. října 1919 ale Stanislav Sochor oznámil změnu tohoto záměru, neboť se zjisti-

■ Poznámky

30 NA, SPS, kart. 485, koncept dopisu památkového úřadu z 9. 5. 1919 vojenskému stavebnímu oddělení v Praze na přebalu spisu zemského konzervatorátu čj. 1574 z 15. 6. 1917.

31 NA, fond Ministerstvo školství, Praha, kart. 3195, sign. 30. Praha X. Invalidovna. Pam. [dále jen MŠ, kart. 3195], přepis na přebalu spisu ministerstva školství a národní osvěty [dále jen ministerstvo školství] čj. 34002/3695 n. o. z 28. 7. 1919, fol. 63. – Ke Karlu Novákovi: Helena Gaudeková, *Sochař Karel Novák a jeho umělecký závod* (bakalářská práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2011, s. 69. K Františku Hergeselovi mladšímu: NBH [Naděžda Blažicková-Horová], heslo Hergesel, František ml., in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění A–M*, Praha 1995, s. 256.

32 NA, MŠ, kart. 3195, dopis památkového úřadu čj. 1134 z 7. 8. 1919 ministerstvu školství čj. 36356/3954 n. o. z 11. 8. 1919 (vlozeno ve spis ministerstva školství čj. 34002/3695 n. o. z 28. 7. 1919), fol. 64.

33 Dotace ministerstva školství byla 4 000 korun. NA, MŠ, kart. 3195, koncept dopisu ministerstva školství z 13. 8. 1919 ministerstvu národní obrany (odboru X.) na přebalu spisu ministerstva školství čj. 34002/3695 n. o. z 28. 7. 1919, fol. 63.

34 Ministerstvo obrany přispělo 12 000 korun. NA, SPS, kart. 485, dopis vojenského stavebního oddělení čj. 14513 z 15. 10. 1919 památkovému úřadu (vlozeno ve spis památkového úřadu čj. 1558 z 20. 10. 1919).

35 NA, MŠ, kart. 3195, dopis vojenského stavebního oddělení čj. 14513 z 15. 10. 1919 ministerstvu školství (vlozeno ve spis ministerstva školství čj. 50487/5499 n. o. z 19. 10. 1919), fol. 61. – NA, SPS, kart. 485, dopis vojenského stavebního oddělení čj. 14513 z 15. 10. 1919 památkovému úřadu (vlozeno ve spis památkového úřadu čj. 1558 z 20. 10. 1919).

7

8

Obr. 7. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, západní rizalit severního průčelí. Foto: Vojtěch Obereigner, 1961. Fotobírbka NPÚ, GnŘ, inv. č. N 75.924.

Obr. 8. Praha 8 – Karlín, Invalidovna, barokní socha na západním průčelí. Foto: Illek & Paul, mezi léty 1941–1948. Fotobírbka NPÚ, GnŘ, inv. č. F 40.535.

lo, že tři sochy vykazující rozsáhlá poškození bude nutné nahradit na atice výdusky. Za tímto účelem žádal ministerstvo školství a národní osvěty o zvýšení subvence. Celkové zvýšení nákladů zahrnovalo snesení příslušných pískovcových originálů, jejichž další deponování ovšem nebylo blíže komentováno. Připojena byla stručná poznámka o předložení samostatného rozpočtu „na prázdnou attiku“, z níž lze usuzovat, že výdusky západní atiky nebyly stále ještě zhotoveny.³⁷ Ministerstvo následně zvýšení příspěvku schválilo.³⁸

Na zásahu se nadále podílel Luboš Jeřábek, nyní z pozice přednosty Zemského, později Státního památkového úřadu v Praze. Dne 10. prosince 1919 požádal o vyplacení části subvence ministerstva školství a národní osvěty sochařů Františka Hergesela a Karla Nováka z roku 1921 o poloviční navýšení honoráře vzhledem k nárůstu cen

sochy byly částečně restaurovány a zajištěny před zimním obdobím na původních místech na atice.³⁹ O dokončení prací, které zahrnujely kromě soch východní atiky také trofejové sousoší západní fasády, informoval Luboš Jeřábek ministerstvo 18. června 1920.⁴⁰ Potvrdil, že tři trofeje byly „pro velmi chatrný stav (zvětřelý pískovec) nahrazeny věrným odlitkem z betonového píse, jehož povrch na způsob umělého kamene (pískovec) provedený byl fluatován. Ostatní kusy byly pouze očištěny, um. kamenem vyspraveny a mechanicky (skobami a háky) i chemicky (nafluatováním) zajištěny.“⁴¹ Podle fotografií ze 30. a 40. let 20. století se zhotovení výdusků týkalo pravděpodobně první, třetí a páté sochy zleva.⁴² Za epilog restaurování sochařské výzdoby Invalidovny lze považovat žádost sochařů Františka Hergesela a Karla Nováka z roku 1921 o poloviční navýšení honoráře vzhledem k nárůstu cen

³⁷ Dotace ministerstva školství měla být zvýšena o 1 350 korun, celkové náklady o 5 400 korun. NA, SPS, kart. 485, koncept dopisu památkového úřadu z 21. října 1919 ministerstvu školství na přebalu spisu čj. 1558 z 20. října 1919. Osazení výdusků na západní atiku severního průčelí dokládají fotografie z 30. let 20. století. NPÚ GnŘ, inv. č. S 37.300, N 170.185.

³⁸ NA, MŠ, kart. 3195, odůvodnění ministerstva školství čj. 51656/5600 n. o. z 10. 11. 1919, fol. 58.

³⁹ NA, MŠ, kart. 3195, dopis památkového úřadu čj. 1764 z 10. 12. 1919 ministerstvu školství (vlozeno do spisu ministerstva školství čj. 63605/7004 n. o. z 10. 12. 1919, fol. 54: „opravy nejsou sice dokončeny, avšak všechny sochy a skupiny očištěny, provisorně zatmeleny a zajištěny, takže akutní nebezpečí sřícení je pro letošní zimu odstraněno.“

⁴⁰ V rámci kolaudace uvedl, „že oprava resp. zabezpečení 6ti trofejí na severní atice (východní atice severní fasády – pozn. aut.) a trofejového emblemu západ. průčelí bylo provádějícími sochaři pp. Hergeselem a Novákem odborně a pečlivě provedeno“. NA, MŠ, kart. 3195, dopis památkového úřadu čj. 976 z 18. 6. 1920 ministerstvu školství (vlozeno ve spis ministerstva školství čj. 40604/516 n. o. z 27. 6. 1920), fol. 27.

⁴¹ NA, MŠ, kart. 3195, fol. 27, čj. 976-20 z 18. 6. 1920.

⁴² NPÚ GnŘ, inv. č. N 170.185, F 31.825.

■ Poznámky

³⁶ NA, SPS, kart. 485, zpráva památkového úřadu z prohlídky z 15. 10. 1919 na přebalu spisu čj. 1134 z 1. 8. 1919.

materiálu a dělnických mezd. Zdeněk Wirth za ministerstvo školství a národní osvěty přislíbil, že se o požadovanou částku za „*konservací soch*“ rozdělí s ministerstvem národní obrany. Učinil tak s velkými výhradami, neboť celkové náklady převýšily původní nabídku Jindřicha Čapka, kterého považoval ze všech tří restaurátorů za nejvhodnějšího k provádění prací.⁴³

Závěr

První etapa restaurování se uskutečnila v prostředí rakousko-uherského vojenského eráru ve válečném období. V duchu starších puristických památkových obnov připouštěla zničení soch během restaurátorského zásahu, respektive jejich nahrazení kopiemi i mimo původní architektonický kontext. Tento postup byl plánován více méně od počátku a uskutečnil se s vědomím vídeňské centrální komise. Zdůvodňován byl nesoudržností kamene, která nedovolovala jak další ponechání soch na atikách, tak ani jejich snesení. Ze zpráv tehdejšího zemského konzervátora vídeňské centrální komise Luboše Jeřábka je přitom zřejmé, že rozhodující význam neměla technická, ale finanční omezení. Ta se projevila mimo jiné při stavbě lešení, jehož konstrukce předpokládala rozřezání soch. Příznačná byla také snaha o využití levnější práce kvalifikovaných odvedenců. Celkově byla podpora ze strany vojenské správy i ministerstva kultu a vyučování nedostatečná a ani muzea patrně neměla zájem o získání originálů do svých sbírek. Podle vyjádření Stanislava Sochora byly sochy západní atiky v roce 1917 nakonec shozeny z lešení. O případném následném uložení fragmentů či poškozených torz chybí zprávy a jeví se spíš jako nepravděpodobné.⁴⁴ Kontinuitu sochařské výzdoby západní atiky do současnosti zajistily tehdy pořízené sádrové kopie, kvůli přeměře doplňků kritizované Stanislavem Sochořem.

Pokračování v restaurování soch během let 1919–1920 znamenalo žádoucí příklon ke konzervační památkové péči kladoucí důraz na hmotnou podstatu památky. Ze strany nových československých státních institucí, zvláště ministerstva školství a národní osvěty, v němž působil Zdeněk Wirth, se setkala s příznivou odezvou. Restaurátorské práce se prováděly na šesti sochách východní atiky. Po důkladnějším posouzení jejich stavu byly tři z nich sneseny. Jejich další uložení nebylo během příprav upřesněno a v současnosti je neznámé. To, že nebyly rozbity, jako v případě západní atiky, dokládá pouze příslušné navýšení dotace. Na původním místě je bezprostředně nahradily betonové výdusky.

Průzkumy provedené v roce 2009 našly na atikách výhradně výdusky z umělého kamene.⁴⁵ I zbývající tři sochy východní atiky byly tedy v průběhu času nahrazeny.⁴⁶ Podobně jako u ostatních soch není jejich druhotné umístění známo.⁴⁷ Jediným aktuálně dostupným původním prvkem z celého sochařského souboru fasád Invalidovny tak zůstává trofejové sousoší dochované v rozeklaném frontonu západního průčelí budovy.⁴⁸

■ Poznámky

43 Zdeněk Wirth při této příležitosti připomněl, že k provedení prací nebyl vybrán sochař Jindřich Čapek mladší, „*který po stránce technické a památkové byl pro konservací nejlépe kvalifikován a jemuž zadati konservaci nenavrhllo ministerstvo pouze s ohledem na výši jeho nabídky proti druhým ofertám. [...] Požadavky provádějících sochařů byly oferované ceny značně zvýšeny a to tou měrou, že překročily i nejvyšší ofertu J. Čapka, k němuž má ministerstvo odůvodněně plnou důvěru, byla pouze přibližná a podmiňována bližším ohledáním plastik s lešení*“. NA, MŠ, kart. 3195, koncept dopisu ministerstva školství ministerstvu národní obrany (technickému a dopravnímu odboru) z 25. 6. 1921 na přebalu spisu ministerstva školství čj. 39480 z 21. 4. 1921, fol. 22.

44 V roce 2009 Vojtěch Adamec a Kateřina Adamcová upozornili na dvě sochy v interiéru Invalidovny, u nichž nevyloučili, že by mohlo jít o ztracené originály, shodující se s třetím a čtvrtým výduskem na západní atice. Sochy nebyly blíže zkoumány a jistějším závěrům bránily vápenné nátěry. Viz Adamec – Adamcová (pozn. 5). Lze se domnívat, že jde o sádrové odlitky, na jejichž výskyt v Invalidovně bylo v minulosti opakovaně upozorněno. – Müllerová – Novák (pozn. 2), s. 16. – Jiří Novotný, *Sochařská výzdoba východní a západní atiky objektu Invalidovny v Praze 8. Návrh rozsahu a postupu prací – restaurátorský záměr* (nepublikovaný rukopis, NPÚ ÚOP PR, sign. RZ 232, inv. č. 21/10), Praha 2009. Viz také Baláček – Bartoš – Hájek et al. (pozn. 1), s. 61.

45 Podrobný popis výdusků obsahuje zpráva Vojtěcha Adamce a Kateřiny Adamcové. Viz Adamec – Adamcová (pozn. 5). V témže roce byly výdusky prohlédnuty po snesení z atik. Viz Novotný (pozn. 44).

46 Kdy došlo k nahrazení těchto soch, lze určit pouze rámcově. Podle fotografií stály na východní atice severního průčelí pravděpodobně ještě v roce 1961. NPÚ GnŘ, inv. č. 75.921, 75.922. Z kolaudačního protokolu restaurování soch severního průčelí restaurátorkami Sekytovou a Trubáčkovou z výtvarné služby Českého fondu výtvarných umění – Dílo z 22. listopadu 1978 není bohužel zřejmé, zda se jednalo částečně o zásah na originálech, či pouze na kopiích. Restaurátorky „*provedly pečlivě očištění všech 12 plastik. Odstranily staré nevhovující plomby, zpevnily materiál, doplnily chybějící části. Byla provedena konečná konzervace a pozlacení hrotů praporců*“. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 7557 z 27. 11. 1978.

47 Zprávu o dochování dvou originálů v souvislosti s osazením výdusků v roce 2000 se nepodařilo průkazněji ověřit. NPÚ ÚOP PR, čj. 5542 z 17. 4. 2000, zápis z jednání Mgr. Sovinové (NPÚ ÚOP PR) s Josefem Vitvarem a nadací Český barok o umístění dvou originálních (?) soch do lapidária v Rámové ulici, Praha 1. Srov. Baláček – Bartoš – Hájek et al. (pozn. 1), pozn. 9 na s. 61. Stejně jako Jiří Novotný předpokládala i Jana Teichmanová ve stanovisku NPÚ, že se sochy obou atik severního průčelí nedochovaly. Novotný (pozn. 44). – NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. NPÚ-311/4502/2010 z 12. 5. 2010 (ref. Teichmanová).

48 Tento závěr uvádí také Baláček – Bartoš – Hájek et al. (pozn. 1), s. 61–62. K sousoší na západním průčelí Invalidovny se vztahuje několik zpráv o pozdějším restaurování: Ke dni 21. října 1958 je datován projekt Ústředí uměleckých řemesel na opravu sochařské výzdoby západního průčelí, objednaný k realizaci v roce 1959. V roce 1963 se ohradilo Středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Praze. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 829 z 26. 3. 1963. Práce měly být podle požadavku SSPPOP s odkazem na platné předpisy zadány restaurátorům z Českého fondu výtvarných umění. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 1621 z 18. 6. 1963. Tento požadavek nebyl naplněn, jak bylo zjištěno při komisním šetření „*restaurování sochařské práce na boční fasádě*“ v roce 1964. SSPPOP svůj požadavek následně několikrát zopakovalo. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 1285 z 15. 4. 1964. – NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 2366 z 10. 8. 1964. Práce na „*vojenských emblémech západní budovy*“ nakonec provedli restaurátoři Výtvarné a architektonické služby ČFVU M. Vajchar, S. Hanzl a sochař V. Turský. Kolaudační komise 6. června 1966 konstatovala, že „*sochařská výzdoba byla značně narušena dřívějšími nevhodnými zásahy a staticky porušena. V mnohých místech scházely úplně větší celky jako např. nohy, obličeje, části voj. emblémů. Na základě tohoto zjištění provedli restaurátoři celkovou záchranu díla, jeho zajištění statické, výtvarné doplňky chybějících částí, optické zcelení celého díla a hydrofobizaci. Stav celého díla je však takový, že bylo nutné naplánovat „finanční prostředky na celkovou rekonstrukci celé sochy“ a originál uložit v lapidáriu*. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. 3419 z 9. 6. 1966. V roce 2015 zpracoval restaurátorský průzkum sousoší sochař Jaroslav Jelínek, *Restaurátorský průzkum. Invalidovna – VÚA, objekt CE 00-08-04. Západní štítová fasáda a přilehlá křídla* (nepublikovaný rukopis, NPÚ ÚOP PR, sign. RZ 310, inv. č. 168/15), Kolín 2015. NPÚ ÚOP PR k němu uvedl, že „*sousoší bylo prozkoumáno z plošiny, přičemž jeho stav je skutečně havarijní. Bohužel nebylo zkontrolováno jeho kotvení a funkce táhel. Rovněž není znám rozsah druhotných výpravků a nejsou definovány trhliny, jejich množství a hloubka*“. NPÚ ÚOP PR, spisovna, čj. NPÚ-311/70015/2015 z 16. 9. 2015.